

POSLJEDICE KONZUMACIJE ANIMIRANOG NASILJA

Dženan SKELIĆ

Sažetak

Rad se bavi prisustvom nasilja i nasilnih sadržaja u crtićima odnosno animiranim filmovima za djecu, te uticajima takvih sadržaja na ponašanje i mentalno zdravlje djece. Analizirajući najčešće gledane crtane filmovi pokušali smo klasificirati nasilne sadržaje i potencijalne posljedice dječije izloženosti istima.

Ključne riječi: animirani filmovi - crtići, nasilje, mediji, učenje

Svjedoci smo pojave sve učestalijeg nasilja među djecom i mladima, koje se manifestira kao vršnjačko nasilje, nasilje prema starim i one-moćalim osobama, nasilje prema životinjama i nasilje usmjereno na uništavanje imovine i materijalnih dobara drugih. Analizirajući potencijalne izvore porasta sklonosti nasilničkom ponašanju i agresivnim reakcijama djece i mladih možemo zaključiti kako su izvori mnogobrojni i raznovrsni. Ove izvore je moguće klasificirati u šest skupina: 1. nasilničko ponašanje odraslih i vršnjaka kao uzor za modeliranje; 2. visoki stepen zastupljenosti nasilja u medijima poput nasilja u filmovima, crticiima, stripovima, video spotovima, ali i dokumentarnim emisijama i dnevno-političkoj sceni, te video i kompjuterskim igricama; 3. narušeni vrijednosni sistem u kojem su uzori postale osobe iz kriminalnog miljea zbog svoje uspješnosti, poznatosti i bogatstva; 4. evidentno odsustvo preveniranja nasilničkog ponašanja kroz sankcioniranje istog kada je počinjeno. Naime evidentno je kako se mnogi nasilnici tipa kriminalaca ponašaju nasilnički bez ikakvih posljedica po takvo ponašanje; 5. forsiranje subkulture antijunaka kroz filmove, literaturu i druge medije, pri čemu je evidentan porast antiteza u medijima koji vampire i vukodlake prikazuju kao pozitivce, razne kriminalce i prevarante kao junake pa čak do apsurdne postavke u kojoj psihopata poput Hanibala Lectora biva prikazan kao osoba vrijedna divljenja i fascinacije, ili poput različitih dokumentaraca koji se bave podzemljem prikazujući aktere kriminalnog miljea kao „cool“ likove; te 6. zanemarivanje roditeljstva kroz nedostatak vremena za djecu, emocionalnu hladnoću i odbojnost, nervozu i napetost, prenošenje negativnih emocija, stavova i frustracija na djecu kao izvor porasta nasilnosti kod djece i mladih.

Kako je iz ove grube klasifikacije evidentno, dva od šest izvora potpadaju pod kategoriju uticaja medija na djecu i mlade. Evidentno je kako program za djecu često sadrži i više nasilja nego program za odrasle (Federman, 1998), što je posebno prisutno u tzv. crticiima. Animirani filmovi za djecu često sadrže neki od oblika nasilja u svojim prikazima bilo da je nasilje prikazano: 1. eksplicitno u formi određenog nasilnog djelovanja koje za posljedicu ima trenutnu ili trajnu štetu po sebe ili drugoga ili bez prisustva konačne štete, 2. bilo da je nasilje prikazano u implicitnoj formi u vidu slutnje, kroz simbole ili asocijacije na nasilje i nasilni čin, ili što je vjero-

vatno najčešće prisutno kroz nejasno definiranu, u manjoj ili većoj mjeri apstraktnu prijetnju, odnosno kroz elemente koji po svojoj prirodi imaju arhetipski učinak ili su u suprotnosti s njim, pri čemu se sa prijetećim elementima udružuju elementi koji po svojoj prirodi nisu strašni niti nasilni, odnosno ne izazivaju strepnju, te tako upareni uzrokuju veći nivo apstrakcije prijetećeg konteksta te samim tim zbog svoje apsurdnosti predstavljaju nasilnički sadržaj višeg reda. Mikić i Rukavina (2006) nalaze kako djeca najveći dio slobodnog vremena provode gledajući TV, pri čemu su to najčešće sadržaji koji im nisu primjereni, a uglavnom stoga što su njima namijenjeni sadržaji dosadni i neinteresantni. Autori pri tome naglašavaju kako rezultati variraju s obzirom na spol ispitanika, dob i obrazovni i radni status roditelja. Svakodnevni život evidentno pokazuje kako većina roditelja nema vremena za „bavljenje“ djecom, te su najsretniji kada se djeca zabave nekim sadržajem na TV-u, pri čemu ne nalaze razloga zabrinutosti ukoliko djeca gledaju crtice, jer crtici su, to „svi znaju“, upravo namijenjeni djeci, pa samim time i prikladni¹. Ukoliko pogledamo te crtice, što je bio jedan od zadataka u okviru ove teme, već i paušalno gledanje bez dublje analize ukazuje na visok stepen prisustva nasilja. Međutim, da li ovo nasilje zastupljeno u crticiima ima uticaja na pojavu nasilja kod djece i mladih.

Veliki broj istraživača nalazi kako nasilje u crticiima stvara viši stepen predisponiranosti djece i mladih u pravcu frekventnijeg praktičavanja nasilničkog ponašanja, povećava stepen agresivnih tendencija i snižava prag kontrole nad manifestiranjem agresivnih reakcija, dok druga skupina istraživača smatra kako u konačnom interpretiranju dobijenih rezultata u obzir treba uzeti i druge elemente koji mogu uticati na pojavu ovog agresivnog ponašanja kod djece i mladih u kontekstu gledanja crtica, kao što su prethodna stvarna iskustva, obiteljski kontekst, prisustvo nasilja u odgoju, institucionalno i vaninstitucionalno modeliranje i tome slično. Prva grupa istraživača pozicionira svoj stav krajnje kritički spram prisustva nasilja u TV sadržajima namjenjenim djeci dok druga skupina istraživača zauzima značajno rezerviraniji stav, tražeći uzroke za pojavu nasilničkog ponašanja u drugim izvorima poput obiteljskog i socijalnog miljea i sl.

1 Olako zaboravljamo da su prvobitni crtici bili namijenjeni odraslima, a ne djeci.

Nalazi istraživanja iz domene razvojne psihologije naglašavaju kako su u dobi od 3 ili 4 godine djeca sposobna oponašati ponašanje odraslih i druge djece, odnosno bilo kojeg uzora, pa i poistovjetiti se s popularnima junacima crtanih filmova, TV emisija i slično, pri čemu je važno naglasiti kako djeca mlađa od 8 godina nisu u stanju razlikovati stvarnost od mašte, što ih čini veoma podložnim uticajima prikaza nasilja kao sastavnog dijela ponašajnog repertoara likova sa ekrana.

Međutim, problem nije samo u oponašanju nasilničkog ponašanja likova iz TV repertoara za djecu, već i samoga prisustva nasilnih i zastrašujućih sadržaja u ovim programima, što indirektno izazivajući intenzivan strah kod djece može potaknuti pojavu agresivnog ponašanja kod istih kao odbrambenog mehanizma, koji djetetu obezbjeđuje prividnu zaštitu u vidu konstatacije „Evo ja sam također strašan i mene se treba bojati, opasan sam, ne trebam se bojati, jer mene se boje“. Ako su za adolescentsku dob, kako istraživanja pokazuju (Cantor, 1998), posebno zastrašujuće teme one koje na filmu prikazuju priče koje uključuju nadnaravno i okultno u kojoj mjeri su takvi sadržaji tek zastrašujući za djecu mlađeg uzrasta, posebno onu ispod 8 godina starosti, pri čemu je neefikasno djeci objašnjavati kako to nije stvarno, kako je to samo film (Cantor & Wilson, 1984). Činjenica je kako su crtici prepuni naracije o nadnaravnom, okultnom, paranormalnom i onostranom, odnosno nepoznatom, nespoznatljivom, nedokučivom, dakle prijetećem.

Pored uzrokovanja nasilničkog ponašanja, prisustvo ovih sadržaja u medijima može nanijeti ozbiljnu štetu po cjelokupno mentalno zdravlje djece i mladih. Mnogi autori nalaze kako izloženost medijskim prikazima nasilja pa time i nasilja u crtici može za posljedicu imati različite poremećaje ponašanja, spavanja, hranjenja i slično (Coltrane i Messineo, 2000).

S obzirom da je evidentno kako prisustvo nasilnih sadržaja u medijima može izazvati iznimno negativne posljedice po mentalno zdravlje i ponašanje djece, važnim se čini navesti u kakvom sve obliku ovi sadržaji mogu biti prisutni u medijima kojima su izložena djeca i mladi.

Nasilnički sadržaji dakle mogu biti evidentni i prikriveni, naglašeni i prigušeni kroz uklapanje u druge sadržaje, te nekada nisu nimalo jednostavni za otkrivanje i prepoznavanje. Njihova se

forma može manifestirati kroz prikaze:

- u kojima nalazimo naglašena euforična stanja i stanja izvan kontrole *kao što su bilo koji oblik nekontrolisanog kretanja, ispuštanja zvukova i slično, što djeluje uznemirujuće na posmatrača, posebno ukoliko je duže izložen takvom sadržaju*
- kada je nasilje prikazano kao simpatično i smiješno, *poput nasilja u crtici Bugs Bunny, Tom and Jerry i sl.*
- gdje svjedočimo kontroli nad drugima *poput Pokemona, Yu-Gi-Oh, prikaza hipnoze ili vladanja drugim preko magijskih riječi, formula ili rituala*
- kada nasilje nema negativne posljedice po onoga ko ga manifestira ili čak proizvodi pozitivne posljedice *kao kada junak postane slavan ili popularan zbog nasilnog ponašanja, što je često prisutno kod prikaza vršnjačkih tuča, ili kod prikaza borbi junaka i ishoda istih u društvenoj percepciji*
- kada nasilje nema negativne posljedice po onoga nad kojim je manifestirano *kao kada mačak Tom biva upucan i ipak živ i čitav*
- gdje je naglašen prikaz „opravdanog“ nasilja, odnosno nasilja dobrog nad zlim, pozitivnog nad negativnim, simpatičnog nad mrskim i slično *kao što je najčešći slučaj sa crtici gdje junak pobjeđuje zlo, ili nasilnika kao kada Popaj „prebije“ Badžu*
- kada nalazimo apstraktne i strašne prikaze, slike, kontekste koji djeluju nedorečeno, nepojmljivo te samim time i prijeteće *tipa prikaza zamračenog dvorca, prijeteće šume, neobičnih i zastrašujućih zvukova, prikaza sjenke i sl.*
- u kojima se javlja „BU“ efekat kod iznenadnog, nenadanog prikaza zastrašujućeg događaja ili scene, *kao kada liku iz crtici koji sjedi za stolom i ruča iznenada ispadne oko u supu* (to što djeca reaguju eventualnim smijehom ne znači da im prizor nije strašan, odnosno česta je pojava da na neugodne ili strašne situacije reagujemo smijehom)
- kada se pojavljuje kratkoročni ekspozicija nejasne scene nasilja koji ostavlja nedorečenost te potiče konfabulaciju nasilja, što djeca obično rade pri uspjavanju,

pri čemu se naknadno izmaštava svršetak, kao kada lik iz crtića biva napadnut sjekirama i onda se samo čuje zvuk bez prikaza slike

- gdje nalazimo evidentne stravične scene, tipa ubijanja životinje, mučenja iste, prisustvo krvi, djelova tijela i sl.
- kada dolazi do pridruživanja nasilničkih, zastrašujućih karakteristika bićima ili predmetima koje doživljavamo suprotno tome, kao što je prikaz stravičnog zeca crvenih očiju, krvavih čeljusti, prijeteći iskeženih zuba i sl. (zeca doživljavamo inače kao pitomu i dragu životinju)
- u kojima se dešavaju transformacije likova iz bezazlenog u zastrašujući oblik kao što je slučaj s transformacijom dječaka ili nekog drugog junaka ili lika u čudovište, zvijer i sl.
- u kojima su naglašeni prikazi oružja, sprava za mučenje, oštih premeta, litica, bunara i drugih stvari koji djeluju prijeteće, odnosno izazivaju dojam kako mogu nanijeti bol, štetu i smrt

Navest ćemo neke od najuvjerljivijih primjera u svrhu potkrepljivanja gore navedene podjele. Tako u serijalu crtića na Cartoon Network, *Grim Adventures of Billy and Mandy*, nailazimo na učestalo prisustvo krvi, dijelova tijela i ekstremno prenaplašenih emocionalnih reakcija tipa hysterije, bjesa i slično, dok na njihovom serijalu, *Courage the Cowardly Dog*, djevojčici ispada oko dok svira violinu i sl. a na kraju svake epizode prisutan je zastrašujući logo džinovskih usta, na crnoj pozadini, s odvratnim zubima razvučenim u osmijeh koji ne djeluje nimalo prijatno.

Jedan od ubjedljivo najnasilnijih crtića je *South Park* koji je prepun ubistava, samoubistava, oružja, simbola rasističke i vjerske mržnje i tome slično, pri čemu nikakvo opravdanje nije to što je crtić namijenjen odraslima i što su sve negativne scene ironično-satirički prikazi, jer ovaj crtić gleda i veliki postotak djece i mladih, koji između ostaloga ovu ironiju ne shvataju.

Tom and Jerry predstavlja crtić prepun nasilja, neracionalnih situacija i događaja u kojima akteri bivaju bezbroj puta ubijeni, iskasapljeni, unakaženi, razneseni u komadiće i slično, a ipak na kraju živi i zdravi. Slično se dešava i u serijalu *Bugs Bunny*. Posebno je značajna konstatacija kako većini roditelja ovaj crtić predstavlja sas-

vim bezazlen sadržaj, pri čemu im ne pada na pamet kako bi djeca mogla imitirati ove junake pa gađati nekoga nožem očekujući da ranjavanje ne ostavlja posljedice ili pak baciti sa 10 sprata mladeg brata očekujući kako će se on naposljetku napuhati.

U *Pokemonu* i *Yu-Gi-Oh* junaci se bore koristeći moći svojih ljubimaca odnosno bića koje oživljavaju karte, pri čemu ti okršaji nisu nimalo bezbolni i bezazleni za same ljubimce odnosno oživljena bića, što sugerise djeci kako bol i patnja pa čak niti smrt onih koji su pod našom kontrolom i vlasti, nisu niti strašni, niti zabranjeni niti loši. *The Felidae* je crtić s velikim brojem prikaza nasilja, posebno nad životinjama, pri čemu su mačke koje doživljavamo kao umiljata stvorenja lab. eksperimentima pretvorene u strašne zvijeri. U crtiću *The Plague Dogs* nailazimo na zastrašujuće prikaze oružja (puške), ranjavanja životinja, ranjavanja ljudi, krvave scene otkinutih prstiju i raznesenih glava, ubijenih životinja, rastrganih ljudskih tijela, mučenja pasa i slično, a slične prikaze nalazimo i u crtiću *Watership Down* u kojem se vodi rat zečeva, koji su prikazani kao zastrašujuća stvorenja, krvavih čeljusti, crvenih očiju koja se nemilice kolju i koja nemaju niti jedne dodirne tačke s predodžbom o umiljatom zecu.

U mnogim crtićima nailazimo na zastrašujuće transformacije likova, kao što je slučaj sa *Ben Ten*-om i sličnim junacima, te na zastrašujuće prikaze mitskih stvorenja, demona, duhova, čudovišta, vanzemaljaca i tome slično.

Vidimo kako manje-više većina crtića sadrži veliku količinu različitih zastrašujućih i nasilnih sadržaja, pri čemu većina tih sadržaja od strane roditelja biva percipirana kao bezazlena i bezopasna, ali u stvarnosti može imati mnogobrojne negativne posljedice po malenog gledaoca, kao što su:

- neobjektivna i neracionalna predodžba na relaciji uzrok-posljedica, što može dovesti do samoozljeđivanja ili ozljeđivanja drugoga
- doživljaj nasilja kao dozvoljenog, opravdanog i u pravim (po uzoru na crtiće) okolnostima poželjnog obrasca ponašanja
- stvaranje intenzivnih stanja strepnje i straha, osjećaja postojanja imaginarne prijatnje, zbog vjerovanja u postojanje

magije, dejstva iracionalnih, zastrašujućih, prijetećih bića i sila i tome slično što može dovesti do ozbiljnih posljedica po mentalno zdravlje

- stvaranje predodžbe da se prema ljubimcima ili drugoj djeci koja su podložna njihovoj kontroli mogu ponašati prema vlastitom nahodjenju, te da ih mogu iskorištavati i dovoditi u opasnost ili prijeteći kontekst.

Umjesto zaključka

Potencijalne opasnosti sadržane u crtićima i drugim medijskim sadržajima koje konzumiraju djeca očito nisu bezazlene niti ih smijemo zanemariti i negirati, već je neophodno ozbiljno pristupiti segmentu roditeljske odgovornosti u praćenju i evidentiranju sadržaja kojima su naša djeca izložena. Ne smijemo se pri tome osloniti na cenzuru medija koji ove sadržaje emitiraju, već trebamo preuzeti ličnu inicijativu i briga o ovim sadržajima treba postati predmetom svjesnog i planskog izbora nas odraslih. Nisu pri tome svi crtići nasilni. Neki od izvanrednih crtića veoma poticajnih za razvoj dječije mašte i kreativnosti, te za usvajanje socijalnih vještina i kompetencija su crtići tipa: *A JE TO, Pingvin, Simsala Grim, Lolek i Bolek, Ledeno Doba, Jednom davno* i njima slični.

Literatura:

Cantor, J. (1998). *Mommy, I'm Scared! How TV and Movies Frighten Children and What We Can Do To Protect Them*. San Diego, CA: Harcourt Brace.

Cantor, J., & Wilson, B.J. (1984). *Modifying fear responses to mass media in preschool and elementary school children*. *Journal of Broadcasting*, 28, 431-443.

Coltrane, S. & Messineo, M (2000). „The Perpetuation of Subtle Prejudice: Race and Gender Imagery in 1990s Television Advertising“. U: *Sex Roles*. 42: 5-6: 363-389. Springer.

Christopher J. Ferguson, (2010) „Video Games and Youth Violence: A Prospective Analysis in Adolescents“, *Journal of Youth and Adolescence*.

Federman, J., Ed. (1998). *Executive Summary: National Television Violence Study*, Volume 3. University of California, Santa Barbara: Center for Communication and Social Policy.

Mikić, K. & A. Rukavina (2006). „Djeca i mediji“. U: *Bilten Hrvatskog Filmskog Saveza*, posebni broj. Zagreb.

Peters, Kristen; Fran Blumberg (2002). „Cartoon Violence: Is it as Detrimental to Preschoolers as we Think?“. *Early Childhood Education Journal* 29;(3):143-149.

Summary

الموجز

CONSEQUENCES OF CONSUMATION OF ANIMATED VIOLENCE

نتائج مشاهدة العنف في الأفلام والرسوم المتحركة

Dženan Skelić

جنان سكيليتش

This paper examines the presence of violence and violent contents in cartoons and animated children's films, as well as the impact of such contents on behavior and mental health of children. By analyzing the most watched cartoons, we tried to classify violent contents and potential consequences of children's exposure to them.

يناقش البحث قضية وجود العنف والمشاهد العنيفة في الأفلام والرسوم المتحركة المخصصة للأطفال، وتأثيرها في سلوك الأطفال وصحتهم العقلية. لقد حاولنا من خلال تحليل أكثر الأفلام المتحركة مشاهدة، تصنيف المضامين العنيفة ونتائجها المحتملة عند الأطفال.

Key words: animated film, cartoon, violence, media, learning

الكلمات الرئيسية: الأفلام والرسوم المتحركة، العنف، وسائل الإعلام، التعليم.